

УДК 316.33:22

В. А. ПОЛТОРАК

ЧИ Є СПЕЦИФІЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ, ЩО СКЛАЛИСЯ СЬОГОДНІ, НЕСПОДІВАНИМИ?

У статті розглянуто важливу проблему, пов'язану з тим, яким чином відносини між Україною та Росією, що розвивалися впродовж двох десятиліть їх незалежного існування, стали сьогодні практично ворожими. Аналіз проведено на базі використання результатів незначної кількості досліджень з проблеми, які проводилися та дуже рідко оприлюднювалися. Згідно з ними, уже після першого десятиліття подібного співіснування відносини між країнами опитаними експертами та населенням оцінювалися як вкрай негативні, особливо російським керівництвом та населенням. Уже в той період активну інформаційну війну проти України практично почали російські ЗМІ. Зроблено висновок, що в подальшому необхідно з метою недопущення помилок в оцінюванні ситуації частіше проводити ґрунтовні дослідження й інформувати населення про їх результати. Це дасть змогу як керівництву країни, так і населенню бути готовими до будь-якого розвитку подій та розв'язання складних національних і політичних проблем, що виникають.

Ключові слова: політичні та національні відносини, громадська думка, інформаційна війна, українсько-російські відносини.

Дуже складні відносини (як економічні, так і політичні, ідеологічні), що склалися на сьогодні між Україною та Росією як державами, так і між населенням цих країн, наявне жорстоке інформаційне та воєнне протистояння між ними свідчать про те, що подібні відносини є не тільки дуже складними, їх можна назвати ворожими. Значна частина українців, та й взагалі Українська держава на рівні основних політичних інститутів, вважають Росію агресором, що не тільки анексував Крим, а й узагалі проводить агресивну політику проти України, насамперед, на Донбасі. При цьому значна частка росіян, як свідчать результати соціологічних досліджень, що сьогодні проводять у Росії, вважають керівництво України та значну частку її громадян фашистами та бандерівцями, а самих українців – недостатньо поміркованими та такими, що вкрай негативно ставляться до Росії й росіян.

Уже це, дійсно, має місце. Але виникає досить логічне та обґрунтоване запитання: як і коли така ситуація виникла, при тому, що ще до недавнього часу ці народи вважали «братніми», а відносини між країнами – максимумно союзницькими та дружніми. На жаль, з урахуванням різних причин та обставин цю проблему практично не обговорювали політичні діячі, її не порушували під час соціологічних досліджень. Тому сьогодні дуже часто складається враження, що така ситуація виникла раптово, нещодавно та незрозуміло чому. Але чи справді це так?

Мета статті – аналіз з використанням низки джерел, що тим чи іншим чином розглядали ситуацію, яка мала місце та розвивалася між Україною й Росією в роки, коли країни здобули незалежність, тих реальних причин і обставин, що призвели до сьогоденної негативної ситуації у відносинах між країнами.

Отже, почнемо розгляд проблеми з того, що підкреслимо таку обставину: реально деякі дослідження відносин між Україною та Росією все ж проводили, також є певні аналітичні розробки, що торкалися цієї проблематики. Але, як уже зазначалося, результати подібної роботи практично не оприлюднювали. До речі, подібний «підхід» до аналізу гострих ідеологічних, політичних проблем між народами та державами на прикладі, зокрема України, може привести до виникнення в подальшому низки схожих проблем у відносинах між Україною та низкою інших її сусідів.

Взагалі ж дуже «обережні» та помірковані з погляду керівництва країни підходи до аналізу й висвітлення подібних гострих, іноді досить несподіваних проблем, що виникають між Україною та її сусідами, є не тільки досить цікавими, а й складними. І не тільки – досить пригадати, що, наприклад, кримські татари, незважаючи на те, що на сьогодні Крим є анексованим, ставлять питання про надання півострову після повернення до України автономії, при тому, що цей шановний народ становить дуже малу частку населення Криму, а деякі українські політики цілком погоджуються з подібною постановкою питання. Треба розуміти, що навіть у випадку, що нам вдається повернути Крим Україні, подібні підходи вже свідчать, що виникне нове та дуже серйозне вогнище національної напруженості в країні.

Але повернемося до аналізу порушеної проблеми, пов'язаної з тим, що багато в чому саме відсутність реальних і чесних результатів соціологічних досліджень та аналітичних розробок, які б характеризували реальну ситуацію, що складалася між, так би мовити, «братніми народами», стала однією з важливих причин того, що її загострення призвело до того, що подібні відносини стали практично на сьогодні ворожими. Тобто йдеться про те, що коли б подібна робота (дослідницька, аналітична тощо) велася українськими фахівцями, і її реальні результати доводилися б до громадської думки, то ситуація, яка склалася, була б з українського боку більш очікуваною, а рівень підготовки не тільки органів управління, а й населення до її сприйняття та реагування на неї був більш ефективним. Зокрема, наприклад, українськими армією та спецслужбами навряд чи керували б громадяни Росії, а «потенційні супротивники» та відповідно підготовчі військові заходи не концентрувалися б виключно на західних кордонах країни. Хоча треба визнати, що подібного розгортання ситуації, яке сталося, мало хто очікував.

Що ж реально відбулося між Україною та Росією, українцями й росіянами впродовж тих більше ніж двох десятиліть років, коли ці країни стали

«незалежними сусідами»? Що було відомо пересічним українцям, крім торгових війн, що постійно між ними точилися? Якись висновки в цьому плані, з нашої точки зору, можна робити тільки на основі тих досліджень та публікацій (на жаль, їх дуже мало), які мали місце протягом відповідного часу. Вважаємо, що покладатися на ті результати досліджень та аналітичні розробки, що проводяться сьогодні (мається на увазі аналіз російської ситуації, стан справ у Криму та на Донбасі), коли вже скоїлося те, що скоїлося, навряд чи можна вважати коректним. Оскільки реальна ситуація в цьому плані, по-перше, різко змінилася після 2014 р. По-друге, ті дослідники та аналітики, що виступають з відповідної проблематики сьогодні, спираючись на вже модифіковану під впливом останніх подій громадську думку, що тепер вивчається, є «дуже розумними» заднім числом. До речі, якщо б подібну роботу дійсно вели постійно та кваліфіковано, можна було б більш цілеспрямовано та ефективно підготувати українців до відповідних подій. Можна було б паралельно розглядати й інші потенційно не дуже «спокійні» аспекти проблеми відносин України з її іншими сусідами. Наприклад, проблеми поведінки угорців на Закарпатті чи румун на Буковині.

Незважаючи на те, що реально досліджень, у межах яких аналізувалися відносини між Україною та Росією, проводилося замало, а результати тих, що проводилися, практично не доводилися до громадської думки українців, наведемо деякі висновки низки досліджень, які проведені у 2000–2010 рр., опубліковані та певним чином характеризують ставлення Росії та росіян до проблематики відносин із Україною та українцями.

По-перше, це опитування у 2000 р. сотні російських експертів з проблеми, серед яких були такі відомі фахівці, як І. Бунін, С. Карганов, В. Ніконов, Г. Сатаров та інші, яке було здійснене Українським центром економічних та політичних досліджень разом із Російським суспільно-політичним центром та результати якого були опубліковані у «Дзеркалі тижня» [1]. По-друге, опитування, проведені російським фондом «Громадська думка» у 2000–2002 рр. [2]. По-третє, дослідження, опитування, проведені за підтримки Міждержавного фонду гуманітарного співробітництва держав – учасниць СНД, зокрема у 2008 р. [3].

Отже, про що свідчать результати цих досліджень? Насамперед, треба відзначити, що вже десь через десять років після розпаду СРСР (у 2000 р.) опитані російські експерти вважали, що те, «до чого ми дійшли у двосторонніх відносинах, не витримує будь-якої критики» [1]. Це, зокрема, стосувалося «газових відносин»; дуже значного боргу України перед Росією; проблем, пов'язаних із Чорноморським флотом РФ; стану справ із мовним питанням у деяких регіонах України й низки інших проблем. Та особливо ситуації із зовнішньополітичною орієнтацією України.

Тому, підкреслимо, за результатами дослідження вже у 2000 р., 88% із сотні найбільш відомих та кваліфікованих представників російського експертного середовища негативно оцінювали стан українсько-російських

відносин. До речі, ми дуже дивуємося, що сьогодні до 85% росіян підтримують антиукраїнську позицію В. Путіна?! Водночас дослідження, проведене серед польських експертів, свідчило про те, що 82% опитаних експертів вважали українсько-польські відносини «прогресивними».

Інша важлива проблема, що має значний відгук сьогодні та розглядалася в тому самому дослідженні, – роль російських ЗМІ, телебачення у висвітленні ситуації в Україні та українсько-російських відносин. В Україні дуже часто вважають, що активна інформаційна війна Росії проти України розпочалася у 2014 р. після анексії Криму. Насправді ж ситуація в цьому плані формування з України та українців образу ворога була наявною вже у 2000 р. Так, 40% опитаних експертів вважали, що ситуація, яка склалася у відносинах двох країн, висвітлюється критично, тільки 24% – що ставлення російських масмедіа до України позитивне.

Коментарі тут навряд чи потрібні. Треба лише відзначити одну особливість, яка була притаманна роботі російських ЗМІ та виявилася при проведенні іншого дослідження, про яке йтиметься далі. Проведений аналіз змісту російських ЗМІ в цей період виявив таку ситуацію: «Інформаційний рейтинг України значно вищий, ніж місце країни у світовій економіці й впливовості в міжнародній політиці. Кожна п'ята публікація про країну має негативне забарвлення та присвячена корупції у вищих ешелонах влади, розкраданню російського газу, антиросійським акціям. Ставлення до України хоча в цілому й позитивне, водночас ревниве та критичне» [2, с. 218].

Цікаво, що коли йдеться про ставлення в той час пересічних росіян до українців, то при загальній «стриманій» позиції російського керівництва, наприклад, до українських заробітчан, у Москві в той час були досить реальні спроби впровадити для гастарбайтерів носіння при поїздках у тролейбусах та маршрутках спеціальних нагрудних знаків, які б свідчили про належність цих людей до «не наших».

Взагалі ж дослідження, проведене серед російських експертів, свідчить, що вже у 2000 р. у російському дзеркалі бачиться дуже важка дружба з «незговірливою» Україною. Сьогодні ми можемо вже реально побачити, що навіть більш «зговірлива» проросійська позиція українського керівництва в останні перед Майданом роки мало що змінила в цьому плані. До всього цього треба, на наш погляд, додати, що тільки 6% опитаних експертів вважають, що росіяни сприймають українців як самотню, історично сформовану націю; інші ж – як росіян, що мешкають в Україні (31%), або як «слов'янську народність» (63%).

Щодо реального ставлення безпосередньо росіян до України й українців, то дослідження, здійснене приблизно в той самий час (2001 р.) свідчить про дуже суперечливу ситуацію, що склалася в Росії щодо цієї проблеми. З одного боку, приблизно половина опитаних фондом громадської думки росіян вважають, що Україна – одна з найбільш близьких до Росії

країн і їх відносини поліпшуються [2, с. 240]. До речі, у 1999 р. вважали Україну союзником Росії 6% опитаних громадян.

Нарешті, в опитуванні, проведеному вже у 2008 р., також проаналізовано проблеми, пов'язані з тим, наскільки дружніми одна щодо одної виступають держави, що входять до СНД. Це дослідження також свідчить, що, хоча Росія та Україна досить близькі у просторі взаємних (передусім-гуманітарних) інтересів, у просторі дружності вони віддаляються одна від одної. Так, Україна «розташувалася» ближче до країн Балтії, Росія – до країн середньоазійських.

Висновки. Проведений аналіз переконливо свідчить, що на рівні буденної свідомості значна частина росіян та особливо українців упродовж років незалежного існування держав досить сприятливо ставляться одна до одної, проте реально вже після першого десятиліття після розпаду СРСР між ними виникла низка гострих проблем, що поступово робили ці відносини негативними та стали призводити до проявів конкурентності, навіть ворожості. Тим самим створювалися передумови, зокрема поведінки основної маси росіян, що ставала все більше антиукраїнською та набула яскравого вираження в період анексії Криму та подальших подій на Донбасі.

Подібна ситуація свідчить, що в найближчий історичний період і в перспективі в Україні потрібні ґрунтовні соціологічні дослідження та аналітичні розробки, пов'язані зі станом відносин між етносами та націями в Україні та між Україною й низкою її сусідів (Угорщиною, Румунією, Полькою, Туреччиною), що мають свої інтереси в Україні, які пов'язані з наявністю в країні певних етнічних меншин та організацією впливу на них.

Крім того, результати таких досліджень і аналітичних розвідок повинні активно публікуватися та обговорюватися всередині країни, що дасть змогу не тільки корегувати внутрішню та зовнішню політику держави, а й формувати відповідну громадську думку, спрямовану на вироблення в населення країни виваженого та тверезого ставлення до проблем, що виникають у цій важливій та непростій сфері, і шляхів їх вирішення, пропонувані керівництвом держави.

Список використаної літератури

1. Пашков М. Повинна бути в країні якась загадка / М. Пашков, В. Чалий // Дзеркало тижня. – 2000. – 11–17 березня.
2. Мир глазами россиян: Мифы и внешняя политики / под ред. В. А. Колосова. – Москва : Институт Фонда «Общественное мнение», 2003. – 304 с.
3. Задорин И. В. Интересны ли мы друг другу? Гуманитарная коммуникация населения стран СНГ как третье основание интеграции / И. В. Задорин // Полития. – 2008. – № 4. – С. 23–47.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2017.

Полторац В. А. Есть ли специфические отношения между Украиной и Россией, сложившиеся сегодня, неожиданными?

В статье рассматривается важная проблема, связанная с тем, каким образом взаимоотношения между Украиной и Россией, которые развивались на протяжении

двух десятилетий их независимого существования, стали сегодня практически враждебными. Анализ проводится на базе использования результатов незначительного количества исследований по проблеме, которые проводились и очень редко обнародовались. В соответствии с ними, уже после первого десятилетия подобного сосуществования отношения между странами опрошенные эксперты и население оценивали как крайне негативные, особенно российское руководство и население. Уже в тот период активную информационную войну против Украины практически начали российские СМИ. Делается вывод, что в дальнейшем необходимо с целью недопущения ошибок в оценке ситуации чаще проводить глубокие исследования и информировать население об их результатах. Это позволит как руководству страны, так и населению быть готовыми к любому развитию событий и решению сложных национальных и политических проблем, которые возникают.

Ключевые слова: политические и национальные отношения, общественное мнение, информационная война, украинско-российские отношения.

Poltorak V. A. There Specific Relations Between Russia and Ukraine Prevailing Today Suddenly?

The article considers an important problem related to the way in which the relationship between Ukraine and Russia, which developed over two decades of their independent existence, has become practically enemy today. The analysis is based on the use of the results of a small number of studies on the problem that were conducted and very rarely made public. In accordance with them, already after the first decade of such co-existence of the relations between the countries, the experts and the population surveyed were assessed as extremely negative, especially by the Russian leadership and the population. Already at that time, the Russian media were practically launching an active information war against Ukraine.

Among the problems considered by experts as particularly acute «gas relationships»; Ukraine's very big debt to Russia; Problems associated with the Black Sea Fleet; Problems with the language situation in some regions, judging by the results of research, not only the country's leadership. They begin to «unfold» among ordinary Russians (now, after the annexation of the Crimea, as is known, unfortunately, Ukraine and Ukrainians have their majority). It is interesting, for example, that already in 2001, from the point of view of Russians identified in the polls, only 3% of respondents considered Ukraine to be an ally of Russia. Only 6% of Russians considered Ukrainians an original, historically formed nation, and 3% – Russians who live in Ukraine; 63% – to the «Slavic people».

It is concluded that in the future it is necessary to conduct in-depth studies and to inform the population about their results in order to avoid mistakes in the assessment of the situation. This will allow both the country's leadership and the population to be ready for any development of events and solving complex national and political problems that arise.

Key words: political and national relations, public opinion, information war, Ukrainian-Russian relations.